

TURINYS

Pratarmė	5
Padėkos	9
Įžanga	11

Pirma dalis. PRADŽIA

1 SKYRIUS	Kaino šalis	18
2 SKYRIUS	Srebianč Chitrovkos sriubą	32
3 SKYRIUS	<i>Vory</i> atsiradimas	47
4 SKYRIUS	Vagys ir kalės	62
5 SKYRIUS	Vagies gyvenimas	76

Antra dalis. IŠKILIMAS

6 SKYRIUS	Nešventos trejybės	96
7 SKYRIUS	Gorbačiovo banditai	114
8 SKYRIUS	„Laukinis dešimtas dešimtmetis“ ir „autoritetų“ iškilimas	127

Trečia dalis. ĮVAIROVĖ

9 SKYRIUS	Gaujos, tinklai ir brolijos	144
10 SKYRIUS	Čečėnai: gangsterių gangsteriai	171
11 SKYRIUS	Gruzinai: <i>vory</i> emigrantai	189
12 SKYRIUS	Gangsteriai internacionalistai	206

Ketvirta dalis. ATEITIS

13 SKYRIUS	Nauji laikai, nauji <i>vory</i>	232
14 SKYRIUS	Mafijos evoliucija	250
15 SKYRIUS	Kriminaliniai karai	269
16 SKYRIUS	Banditų Rusija: vagių tauta?	286

Dažniausiai vartojamų sąvokų žodynelis	307
Išnašos	311
Bibliografija	349

7 skyrius

GORBAČIOVO BANDITAI

„Nuolankusis kenčia nuo stipriojo kvailumo.“
Rusų patarlė

Kai 1990 metais viešėjau Maskvoje, tada dar nepatyręs doktorantas, stebintis, kaip visur iš lėto griūva sovietinis režimas, man pavyko susitikti su vienos didžiausių Varšuvos paktui priklausančių valstybių diplomatinės misijos vadovo padėjėju. Lyg pakerėtas sėdėjau jo bute ir klausiausi pasakojimų apie susitikimus Kremliuje ir slaptus posėdžius. Bet po kurio laiko jis atsiprašė ir pakėlė žvangantį, iš tėvynės atsivežtą ir pilną butelių plastikinių lagaminą. „Prašau man atleisti, – tarė jis, – bet turiu šiandien susitikti su žmogumi, galinčiu parduoti tualetinio popieriaus.“ Paskui padarė pauzę ir pagarbiai pridūrė: „Minkšto tualetinio popieriaus.“ Kaip žmogui, pratusiam prie sotaus gyvenimo Vakaruose, man tai padarė didelį įspūdį: pasirodo, netgi vienas iš kelių dešimčių aukščiausių Maskvoje dirbančių diplomatų eina „nalievo“ (налево) – į kairę, t. y. į nelegalią ekonomiką – tiesiog norėdamas patogiai nusivalyti sėdynę.

Vargšas Michailas Gorbačiovas. 1985 metais užėmęs generalinio sekretoriaus postą, jis pradėjo Sovietų Sąjungoje beprasmiškas reformas ir kūrė savąjį „socializmą žmogišku veidu“, tačiau nei jis, nei visi kiti neįsivaizdavo, kad šis procesas leis staiga ir netikėtai praturtėti nusikaltėliams. Jo „perestroikos“ (перестройка, pertvarka) reformos suteiks jiems galimybę pasipelninti

net iš paties sovietų imperijos žlugimo, kurį pagreitino Gorbačiovo pradėta kampanija. Tiesą sakant, jis ėmėsi griežtų priemonių prieš korumpuotus pareigūnus, ir tai atrodė daug žadantis dalykas (arba keliantis nerimą, nelygu, kurioje tvoros pusėje stovite). Pavyzdžiui, Vladimiras Kantoras, Sokolnikų universalinės parduotuvės direktorius, buvo liūdnai pagarsėjęs spekuliantas, nutaręs, kad Maskvos partijos vadovo Viktoro Grišino globa užtikrins jam apsaugą. Galiausiai jį suėmė 1985 metų balandžio 1 dieną, kai Grišinas buvo išvykę į oficialią kelionę Vengrijon. Už šarvuotų jo namo durų buvo tikras lobynas: vertingi metalai, juvelyrika, senoviniai dirbiniai ir daugiau kaip 600 000 rublių grynaisiais – viskas buvo konfiskuota.

Trys esminiai Gorbačiovo eros veiksniai iš pagrindų pakeitė organizuotą nusikalstamumą. Pirmiausia gerais norais grindžiama, bet blogai apgalvota kampanija su alkoholiu, suteikusi sovietiniams banditams daugmaž panašias galimybes kaip prohibicija jų kolegoms iš Šiaurės Amerikos. Antra, ribotas ekonomikos liberalizavimas ir naujo tipo privatus verslas (vadinamieji kooperatyvai): tai leido nusikaltėliams rasti naujų aukų prievartauti turtą ir plauti pinigus, kuriuos jie uždirbdavo parduodami alkoholį. Galiausiai valdžios žlugimas reiškė, kad nusikaltėliai, gavę iki tol neregėtus finansinius ir fizinės jėgos išteklius – pinigus ir daugybę raumeningų vyrų, nebesidūrė su jokiais rimtesnėmis kontrolės priemonėmis. Jiems nebereikėjo pasikliauti mokesčiais iš juodosios rinkos baronų, nes dabar jie turėjo savo pajamų šaltinių, o korumpuoti partijos šulai dabar patys norėjo apsaugos, o ne ją teikti. Trumpai kalbant, piramidė apsvirtė, ir banditai kuriam laikui atsidūrė jos viršūnėje.

Slapta pardavinėjamo alkoholio revoliucija

„Gerti – tai džiaugsmas visiems rusams.

Mes negalime gyventi be šio malonumo.“

Nepatvirtinti Kijevo kunigaikščio Vladimiro žodžiai, 988 m.²

Kova su alkoholiu buvo naivus ir prastai atliktas mėginimas spręsti rimtą problemą – mažinti alkoholio vartojimą, kuris kenkė žmonių darbo našumui

ir sveikatai. Sovietų piliečiai buvo didžiausi girtuokliai pasaulyje, jie vidutiniškai suvartodavo po 11,2 litro gryno alkoholio per metus, o 1980 metais paprasta šeima gėrimams išleisdavo apie pusę savo biudžeto.³ Dėl to 1985 metais Gorbačiovas – beje, pats retai vartojęs alkoholį, skirtingai nei tokie išmaukti mėgę jo pirmtakai kaip Brežnevas – paragino partijos centrinę komitetą išleisti rezoliuciją dėl priemonių kovai su alkoholizmu. Sumanymas rėmėsi bandymu taikyti priverstines priemones: pavyzdžiui, didinti gėrimų kainas, riboti priėjimą ir skirti griežtesnes bausmes už viešą girtavimą, visa tai buvo derinama su šiek tiek kūrybiškesne informacine kampanija ir alternatyvomis, pavyzdžiui, steigti nealkoholinių gėrimų ir sulčių barus, kad žmonės vis tiek galėtų patenkinti savo socialinius poreikius. Tačiau tai buvo ne griozdiškos ir iš esmės autoritarinės sistemos jėgoms: vynuogynai buvo išrauti, alkoholis restoranuose uždraustas nuo antros valandos dienos, bet alternatyvų taip ir neatsirado, o į propagandą galėjai nekreipti dėmesio lygiai taip pat lengvai, kaip ir visada. Generalinį sekretorių (*генеральный секретарь*) Gorbačiova imta vadinti „mineralinio vandens“ sekretoriumi (*минеральный секретарь*).

Žinoma, buvo pasiekta ir tam tikrų laimėjimų. Dėl su alkoholiu susijusio nedarbingumo išeikvotas laikas 1984–1987 metais sumažėjo 30 procentų, mirčių dėl girtavimo – 20 procentų.⁴ Tačiau gerokai didesnei sovietinių piliečių daliai alkoholis tapo dar svarbesniu, tegul ir žalą darančiu pabėgimu nuo kasdienio gyvenimo pilkumos ir beviltiškumo. Jau įpratę legalios ekonomikos nepriteklius kompensuoti juodojoje rinkoje, žmonės ir gėrimų ėmė ieškoti eidami „nalievo“. Paklausa buvo tokia didžiulė, kad viršijo „cechovikų“ galimybes – pirmiausia todėl, kad jie visada bandė konkuruoti ne kiekybe, o kokybe. Organizuoto nusikalstamumo tinklai, daugelį metų veikę šešėlinėje ekonomikoje, išnaudojo šią spragą, džiaugsmingai tiekdami importuotą, namie darytą, juodojoje rinkoje gautą ar vogtą įvairiausių rūšių alkoholį. Buitinis alkoholio virimas liko namudine pramone: visokiausi gėralai buvo ruošiami spintose, daržinėse ir netgi vonios kambariuose. Tiems, kieno produkcija viršijo rinkos poreikius, banditai padėdavo ją platinti per nelegalius tinklus. Tiesą sakant, nelegalaus alkoholio buvo pagaminama tiek daug, kad visoje šalyje ėmė stigti tam reikalingo cukraus.

Arkadijus Vaksbergas prisiminė, kad Ukrainoje vien per 1986 metus cukraus poreikis šoktelėjo 24 procentais.) Vory visur atliko svarbiausią vaidmenį: pasitelkę ryšius jie nukreipdavo dar veikiančių fabriku alkoholio atsargas ir parduodavo padidėjusiomis juodosios rinkos kainomis ar netgi kai kada realizuodavo gėrimus, valdžios nurodymu skirtus sunaikinti. Kartais banditai tuos gėrimus pavogdavo, bet dažniau juos nurašydavo korumpuoti pareigūnai, tiesa, ir tada jiems reikėdavo vory pagalbos, norint visa tai perduoti į juodąją rinką.

Nelegali pramonė suteikė nusikaltėliams ne tik rinką, bet ir klientūrą. Jų slaptas vaidmuo sovietinėje valstybėje reiškė, kad jie retai kada tiesiogiai sąveikaudavo su visuomene; laikai, kai paprasti žmonės galėdavo atsitiktinai susidurti su profesionaliais nusikaltėliais Gulage, iš esmės buvo praėję, o laikai, kai banditai atvirai veikė gatvėse, dar neatėjo. Daugumai žmonių pirmas sąmoningas susidūrimas su vory buvo toks, kad jie pasirodė ne kaip grobuonys, o kaip tiekėjai. Banditai uždirbdavo daugiau pinigų nei kada nors anksčiau, be to, netikėtai iškildami kaip draugai ir sąjungininkai. Vienas jaunuolis, tuo metu buvęs paprasčiausia „šestiorka“, t. y. gaujos pasiuntinys, pasakojo apie savo surrealistinę patirtį, kai pirmą kartą lydėjo vyresnį nusikaltėlį po Čertanovo gyvenamąjį kvartalą Maskvos pietuose: „Žmonės džiaugėsi mus matydami, šypsojosi ir juokavo, siūlė mums cigarečių. Jie klausinėjo, ką mes šiandien turime, tarsi būtume krautuvininkai.“⁶

Žinoma, taip buvo dėl jų veiklos. Nusikaltėliai, iš pradžių pardavinėję žmonėms alkoholį, buvo susiję su platesniais juodosios rinkos tinklais, ir tai leido jiems tiekti deficitines prekes – nuo drabužių ir cigarečių iki namų apyvokos prekių ir vaistų, o šalyje vis labiau įsigalėjo nepriteklius ir normavimas.⁷ Maža to, jų ryšiai su korumpuotais pareigūnais reiškė, kad gali būti tarpininkai sudarant sutartis. Be abejo, negalima teigti, kad paprasti sovietiniai piliečiai iki tol neturėjo ryšių juodojoje rinkoje arba nepasitelkdavo korupcijos norėdami pasilengvinti gyvenimą. Tiesą sakant, kliūtis labiau buvo tinklų sistema ir pasitikėjimas. Ar konkretus žmogus žinojo, ką reikėtų papirkti už tam tikrą konkrečią paslaugą, ar turėjo priėjimą, ar žinojo „teisingą“ atlygį, ar galėjo pasitikėti tuo, kam davė pinigus?

Banditai iškilo kaip tam skirti tarpininkai, turintys būtinų ryšių ir galintys tiesiogiai, kartais ir netiesiogiai, laiduoti už sandorį. Ant kortos būdavo pastatyta jų reputacija, galiausiai nuo to, ar viskas pavyks, priklausė ir ateities verslas. Frederico'as Varese'as kandžiai rašė, kad posovietinėje Rusijoje mafija buvo asmeninio saugumo ir sutarčių laikymosi garantas, ir daugeliu požiūrių šito ištakos veda į purvinus Gorbačiovo eros gyvenamųjų rajonų prieškambarius ir apgriuvusias laiptines.⁸ Pavyzdžiui, jaunas „sestiorka“ prisiminė, kad niūriajame Čertanovo rajone žmonės labai anksti ėmė skatinti banditus plėsti asortimentą: „Ei, vaikinai, ačiū už gėrimus, bet gal kitą kartą rastumėte ir cigarečių?“ „Gal pažįstate ką nors poliklinikoje? Mano dukrą reikėtų apžiūrėti.“ Naujoką nusikaltėlių ši patirtis glumino – su jais elgėsi lyg su vietos urmininkais. O jo vadeivoms tai reiškė ir praturtėjimą, ir netikėtą progą įsiteisinti ir išėiti į viešumą – jie ėmė vertinti tas naujas galimybes, kurias netyčia jiems atvėrė Gorbačiovas.

Banditai-verslininkai

„Buvo aišku, kad iš milicijos bus menka naudos... Taigi susisiečiau su nusikaltėlių vadeiva, „autoritetu“, ir netgi pažinojau keletą „įteisintų vagių“... Sutarėme, kad priimsime juos [savo restoranuose] ir už tai jie mūsų nelies.“
Verslininko pasakojimas apie tai, kaip gynė savo naują verslą⁹

Laikui bėgant bendra Gorbačiovo reformų programa tapo ambicingesnė (ir beviltiškesnė), nes jis ėmė suprasti problemų mastą ir koks stiprus yra korumpuoto elito pasipriešinimas. Ankstesnės planavimu grįstos pastangos gaivinti ekonomiką žlugo, taigi jis atsivertė reikiamą puslapį Lenino knygoje ir pateikė savąj liberalizuoto NEP'o versiją. Bandydamas panašiais būdais išjudinti rinkos jėgas, Gorbačiovas leido ekonomika užsiimti kooperatyvams, mažoms privačioms įmonėms, dirbančioms, pavyzdžiui, maitinimo arba paslaugų sferoje. Iškilo naujoji „kooperatyvnikų“ karta – įstatymo leidžiamas juodosios rinkos „cechovikų“ atitikmuo.

Būtų galima pamanyti, kad tai suteikė pranašumą, bet iš tiesų kaip tik susiklostė visiškai priešingai. „Kooperatyvnikai“ buvo dar pažeidžiamesni nei septintojo–aštuntojo dešimtmečių „cechovikai“, nes neturėjo patvarių ryšių ir apsaugos, o netrukus dar įsivėlė į priešpriešą ir su visuomene, ir su valdžia. Kooperatyvai paprastai siūlė geresnės kokybės gaminių ir buvo lankstesni, bet už tai norėjo didesnės kainos. Visuomenė dėl smunkančio gyvenimo lygio pavertė šiuos „spekulantus“ atpirkimo ožiais. Tiesa, jie ne visada buvo neteisūs. Pavyzdžiui, Maskvos „Javos“ cigarečių fabriko administracija pamatė galimybę ir, turėdama sąjungininkų miesto valstybinio platinimo sistemoje, sukėlė dirbtinį deficitą. O tada įkūrė kooperatyvo parduotuvių tinklą, per kurį pardavinėjo cigaretes didesnėmis kainomis.¹⁰ Tuo pat metu ši naujoji būsimų verslininkų karta metė iššūkį sustabarėjusiai ortodoksijai ir elito pamėgtiems įvairiomis lengvatomis grįstiems sandoriams. Kad ir ko Kremlius iš jų tikėjosi, „kooperatyvininkai“ susidūrė su visuomenės priešišku, vietos valdžios daromomis kliūtimis ir sąmoningu milicijos atsakymu teikti jiems tinkamą apsaugą.

Ieškodami, kur išplauti arba investuoti naujuosius turtus ir galėdami lengvai įbauginti šiuos pažeidžiamus verslininkus, banditai masiškai įsiliejo į šią sritį. Apsaugą užtikrinantis reketas paplito taip smarkiai, kad kai kurios gaujos, žūtbut trokštančios pasinaudoti nauja galimybe, turėjo mokytis, kaip tai geriausiai daroma. Vienas „liuberių“ gaujos – ją aptarsime vėliau – narys prisiminė, kad „mūsų pagrindinis vadovėlis buvo filmai apie Amerikos ir Honkongo mafiją: žiūrėjome juos videosalonuose, kad gautume nors kiek patirties“.¹¹

Daugelis įmonių buvo užgrobtos arba sunaikintos. 1989 metų gale nusikaltėliai kontroliavo arba imdavo mokesčių iš maždaug 75 procentų kooperatyvų.¹² Žurnale „Ogoniok“ buvo rašoma:

„Už tam tikrą sumą reketininkai gali teikti įvairiausių paslaugų: pradedant kooperatyvo nuosavybės apsauga ir baigiant atsargų parūpinimu ar konkurentų sunaikinimu... Jei reketininkų paslaugų atsiskaitoma, gali nutikti visokiausių dalykų: kooperatyvo kavinę nusiaubs gaisras arba staiga vyriausybės inspektoriai susidomės sportinių drabužių siuvykla.“¹³

Šio proceso metu nusikaltėliai – dar visai neseniai daugiausia priklausę nuo juodosios rinkos ir iš ten gaudavę pajamų – finansiškai ėmė jaustis vis tvirčiau. Tie, kurie kadaise užsiėmė smulkiu reketu, dabar svajojo apie ką nors didesnio. Pavyzdžiui, Permėje banditas Vladimiras Plotnikovas (Plotnikas) iki devintojo dešimtmečio vidurio iš esmės buvo susitelkęs į azartinius lošimus gatvėse, bet paskui perėjo prie verslo juodojoje rinkoje, slapta po visą Sovietų Sąjungą vežiodamas grandininius pjūklus, gaminamus vietinėje „Dzeržinskio“ gamykloje, po 200 vienu metu.¹⁴ 2004 metais jis tapo vietos parlamentaru. Kiti banditai netgi dar atviriau tapo paslaugų teikėjais; Maskvos vor Pavelas Zacharovas (Pavelas Cirulis) pradėjo veiklą kaip kišenvagis šeštajame dešimtmetyje, o paskui, devintajame dešimtmetyje, jau gyveno trijų aukštų viloje miesto pakraštyje ir be oficialių sutarčių skolino pinigų kooperatininkams, negalintiems gauti paskolų verslui.¹⁵ Grobuoniška banditų karta turėjo keistis, antraip jų vietą būtų užėmę arba privertę pasislinkti naujieji gangsteriai-verslininkai.

Naujosios gaujos

„Ar žinai, kaip sunku mums buvo įprasti prie taikaus gyvenimo?

Ten, vykstant kovoms, aiškiai matei, kas yra kas.

Ten balta yra balta, o juoda – juoda.“

Afganistano karo veteranas, 1987 m.¹⁶

Bet netgi šiems gangsteriams-verslininkams reikėjo raumeningų vyrų, ir tarp visų kitų Gorbačiovo eros stichiško verslumo apraiškų reta kuri buvo tokia pražūtinga, kaip profesionalių smurtautojų iškilimas. Rusų sociologas Vadimas Volkovas pavadino tai „smurto įmonėmis“: jos prekiaavo savo raumenimis, paversdamos norą ir gebėjimą panaudoti jėgą pajamų šaltiniu.¹⁷ Daugelis šių žmonių sudarė žemiausią grandį nusikaltėlių gaujose, nes ten visada galėjo atsirasti vietos dar vienam „bykui“ (бык, jautis, smogikas) arba „torpedai“ (taip buvo vadinami samdomi žudikai). Tačiau kitais atvejais žmonių grupės, įrodžiusios, kad geba taikyti smurtą, virto organizuoto

nusikalstamumo gaujomis. Trys išskirtiniai pavyzdžiai buvo sportininkai, kultūristai („kačkiai“, качки) ir „afgancai“, 1979–1988 metais vykusio sovietų karo Afganistane veteranai.

Sovietų Sąjunga daug investavo į sportą: ir norėdama laimėti kuo daugiau medalių tarptautinėse varžybose – šaltojo karo laikais jos tapo netiesioginio mūšio lauku, – ir norėdama lavinti darbininkų ir kareivių gebėjimus. Devintajame dešimtmetyje dosnūs atlyginimai ir subsidijos, dėl kurių ši sritis gyvavo, staiga ėmė vis labiau menkti. Daugelis sveikų jaunų vyrų, įskaitant imtynininkus, boksininkus ir kovos menų atstovus, pasijuto nereikalingi ir nemylimi. Maža to, klestėjo oficialūs ir pagrindiniai kultūrizmo ir kovos menų klubai, teikę potencialius naujokus reketininkams.

Pavyzdžiui, 1985–1987 metais garsiausias Leningrado gangsteris buvo Nikolajus Sediukas, dėl kovos menų išmanymo pramintas Kolia Karatė, aplink jį sukiojosi dešimtys jaunuolių iš jo treniruočių klubo „Žiedas“.¹⁸ Vadimas Volkovas išskiria trijų specializuotų miesto treniruočių centrų darbuotojus ir studentus: Lesgafto fizinės kultūros instituto, Karinio fizinės kultūros instituto (VIFK) ir Sporto meistriskumo aukštosios mokyklos (ŠVSM) – visi jie taip pat suformavo nusikalstamas grupuotes. Vyriausias liūdnei pagarsėjęsios Tambovskajos grupuotės smogikas buvo sporto treneris ir Lesgafto auklėtinis. VIFK kadetai įkūrė „Švonderio brigadą“, reketavusią verslininkus aplink netoliese esančią Suomijos stotį, o ŠVSM turėjo „Imtynininkų brigadą“.¹⁹ Jekaterinburgo „Uralmašo“ gauja, kurią aptarsime vėliau, taip pat buvo suformuota sportininkų pagrindu.

Sportininkų grupuočių atšaka buvo gatvių gaujos, išvysčiusios tam tikrą kultūrizmo ir kovos menų kultą. Liūdniausiai pagarsėjusi iš jų buvo „liuberių“ gauja, pavadinta pagal Liubercus, varganą pramoninį rytinės Maskvos priemiestį, iš kurio jie buvo kilę. Devintojo dešimtmečio pradžioje kultūrizmas čia tapo didžiausia aistra, ir gyvenamųjų namų rūšiai buvo paversiti nelegaliomis treniruočių salėmis. Kai kurie iš šių jaunų darbininkų „kačkių“ sukūrė gaujas, sugebėjusias derinti primityvų pinigų prievartavimą su trikdančia ideologija, kurioje tam tikru būdu sumišo jaunųjų komunistų retorika, fašistiniai polinkiai ir rasizmas bei klasinis pavydas.²⁰ Kartais jie patraukdavo į miestą ir imdavo nevaldomai siautėti, mušti ne rusus, hipius

arba bet kokį gerai apsirengusį jauną Maskvos „mažorą“ (*мажоры*, privilegijuotieji). Paskui jie galėjo užpulti neofašistus arba tiesiog įsivelti į peštynes su konkuruojančia gauja iš gretimos gatvės.

Iš pradžių policija ir valdžia, rodos, nekreipė dėmesio į šiuos smurto protrūkius. Ji matė šiuose jaunuoliuose potencialų ginklą kovoti su anti-vyriausybiniais agitatoriais, bet gatvių gaujos nenorėjo būti reakcingų jėgų smogiamaisiais daliniais. Maža to, šis reiškinys ėmė plisti ir į aplinkinius varganus Maskvos priemiesčius bei kitus miestus, ir tai sukėlė moralinę paniką, jaunuolius imta vertinti kaip apokaliptinius žiauraus chaoso pranašus. Panašumas į vėlyvojo carizmo laikų chuliganizmo proveržį abejonių nekelia. Įtakingo žurnalo „Ogoniok“ straipsnyje jie buvo aprašyti ne kaip įvairiausio plauko raumeningų chuliganų šutvė, o kaip judėjimas, turintis savo uniformas ir „karalius“, galinčius per keletą valandų surinkti kelis šimtus „kareivių“, kad dar labiau įkaitintų padėtį.²¹ 1987–1988 metais milicija ėmė juos triušškinti, bet tai tik pagreitino jau prasidėjusį procesą – šiuos jaunus chuliganus imta verbuoti į organizuoto nusikalstamumo gaujas.

Kalbant apie „afgancus“, jie paprastai išsiskirdavo ne tik savita patirtimi kare, bet ir taikos metu. Šie karo, kurio Maskva nenorėjo pripažinti (pirmaisiais jo metais valstybė buvai neigė, kad sovietų kareiviai yra Afganistane, o grįžusiems iš ten buvo įsakyta apie tai tylėti), veteranai dažnai visuomenės akyse tapdavo atpirkimo ožiais, o valstybė į juos nekreipė dėmesio. Pažadai apie tinkamą medicinos priežiūrą, darbus, namus – viskas buvo netesėta. Taip nutiko ne todėl, kad būta kažkokio nusistatymo prieš šiuos vyrus, bet tiesiog todėl, jog jie buvo politiškai marginali grupė, kovojusi dėl išteklių nepriteklių laikais.²² Vis dėlto daugelį iš jų tai pastūmėjo į „šešėlinę socializaciją“ – jie ryžtingai atsigręžė prieš pagrindinę visuomenės dalį ir jos vertybes.

Žinoma, dauguma iš maždaug milijono „afgancų“ „perlipo“ per savo patirtį, bet vis tiek didelė dalis – galbūt ketvirtadalis jų – įsiliejo į veteranų judėjimą, prisijungdami prie Afganistano veteranų sąjungos (SVA) ar kitų organizacijų. Šiuo pagrindu daugelis gavo darbus, susijusius su kariniu-patriotiniu išsilavinimu – tai buvo plati sritis Sovietų Sąjungoje, nes kiekviena mokykla turėjo karinį mokytoją ir būta visokiausių programų, diegiančių įgūdžius, praversiančius paskui, tarnaujant armijoje. 1987 metais mėgėjų

asociacijų ir laisvalaikio klubų įstatymas padėjo pamatus pirmoms išties nepriklausomoms organizacijoms, o tada kai kurie „afgancai“ ėmė aktyviau kovoti dėl veteranų teisių. Turint omeny valstybę ištikusią krizę, jie retai kada sulaukdavo ypatingos sėkmės, todėl patys dažnai imdavosi komercinės veiklos: nuo dainų apie Afganistano karą kūrimo ir pardavinėjimo iki savo kooperatyvų steigimo.

Nereikia nė sakyti, Afganistano karo veteranų valdomi kooperatyvai gerokai mažiau buvo linkę pasiduoti gangsterių reikalavimams mokėti duoklę. Vienas veteranas 1990 metais man pasakojo, kas nutiko, kai du prakaulūs „šestiorkos“ pabandė įbauginti kiosko, kuris priklausė jo valdomai grupei Leningrade, vienakojį padėjėją: „Jis tiesiog užtrenkė sandėlio duris, tada pasirodžiau aš su trimis bičiuliais, ir mes parodėm tiems chuliganams, ko mus išmokė VDV (desantininkai). Jie daugiau negrįžo.“²³ Turint omeny, kad jiems ypač tiko steigti ir valdyti kovos menų mokyklas, klubus ir pan., perėjimas, viena vertus, į privatų saugumą, kita vertus, į nusikalstamą veiklą buvo gana akivaizdus. Pavyzdžiui, SVA įkūrė privačią saugumo firmą „Sojuznik“.²⁴ Milicija taip pat siekė įtraukti veteranus į savo gretas, ypač į naująjį padalinį OMON'ą, skirtą riaušėms malšinti, taip pat kitas panašias pajėgas. 1989 metais vidaus reikalų ministras Vadimas Bakatinas sakė, kad jų „milžinišką autoritetą ir neatskleistą potencialą reikia išnaudoti... nukreipti prieš banditus, spekuliantus, reketininkus ir kitus sukčius“.²⁵ Tačiau karininkas iš MVD organizuoto nusikalstamumo skyriaus pripažino, kad „afgancai“ dažnai pirmiausia pasirinkdavo stiprių vyrų ieškančias banditų gaujas.²⁶

Tiek sportininkai, tiek Afganistano karo veteranai posovietiniame dešimtajame dešimtmetyje pasiekė kriminalinės veiklos viršūnę. Dosnios mokesčių lengvatos (atvėrusios kelius kontrabandai), nusilpusi teisėsaugos sistema ir, rodos, nevaržomas reketas ir korupcija trumpam suteikė jiems naujų, tegul ir krauju aplaistytų galimybių, ir tai truko iki XXI amžiaus pirmojo dešimtmečio, kai jie vėl pateko valstybės ir įprastų banditų valdžion. Tačiau netgi XX amžiaus devintojo dešimtmečio pabaigoje buvo aišku, kad atsirado naujų, į smurtą ir apsaugą orientuotų rinkų, o galia ir pinigai plaukė toms grupuotėms ar pavieniams asmenims, kurie geriausiai jas saugojo ir aptarnavo.